դժուարութեաւբ, ուր կարծր հերձաքարեր եւ քիչ մ'ետքը շատ ծակոտկէն կրաքարեր կ'երեւ-ույին. եւ ժամը $3^3/_4$ին Տիգրիս Հասանք 1640 մեդր բարձրութեան մէջ, եւ յետոյ գետին ալ ափանց վրայ շինուած Շոփոխ քաղաքիկը, որուն տները անտառ գերաններով եւ շաղախով շի-նուած են, եւ ուր 400 հոգի կը բնակին, մեծաւ մասամբ Հայ: Երեք նկեղեցի ունին, մէկ Դոմինիկ եւ Հայ գպրոց մը. Հոս տաճիկ գայմագամի նիստ է: Քաղաքը կ'երկարի դէպ ի ցից զառիթափն Տիգրիսի ալ ափանց վրայ եւ դէպ ի Տիգրիսի Սորտկին (Sortkin-čaj) գետակցին կիրճը: Տիգրիս Հոս սլաքի արագութեամբ կը սլանայ. վրան փայ-տեայ կամուրջ մը ձգուած է, եւ ձախ ափունքը բլրոյ մը վրայ կը տեսնուի աւերակ բերդը պար-սիգապատ: Երբ Layard (էջ 320) կը գրէ թէ "Սակաւաթիւ Մահմետականք կը բնակին ալ եղերքը Schokhի դիմացը, հին բերդի մը աւե-րակներուն քովերը„, կ'երեւայ թէ Տիգրիսի ուղղութիւնը շփոթած է: Իսր (էջ 319) ըսածը թէ "բուն քաղաքն Հայոցմէ Taukh կ'անուանի, իսկ քիւրտերէն Schokh„ չեմ կրնար յանձն առնուլ, վասն զի ոչ մի եւ ոչ միւս անունը Հայոց եւ քրդաց ծանօթ էր: Քաղաքն եւ ամբողջ գաւառն Շոփոխ կամ Շոփոխ կը կոչուի:

Այս քաղաքը շրջաբնակ վաչկատուն քուրդ ցեղերուն շուկան է, որոնք իրենց արտադրու-թիւնքը — պանիր, բուրդ, ոչխարի մորթ — տեղւոյն եւ օտար արուեստի արգասեաց հետ կը փոխանակեն հոս: Հայք կը շինէին բաց գունով շերտաւոր բամբակեայ կտաւներ: Շատախի ամէն տան մէջ ոստայնանկի գործի մը կայ:

Այլ եւս դարբնի մը կամ երկաթագործի մը: Արուեստաւորը գետին նստած էր, ոտքերն ալ գետնոյ մէջ պատրաստուած ծակի մը մէջ դրած: Մեծ քար մ'առջեւն ունէր իբրեւ սալ: Մէկ կողմը տեսայ հնոցը, ուր փոքրիկ եւ աղտոտ տղայ մը երկու մորթէ շինուած ուռուցիկ փամ-փուշներ՝ փքոցը՝ կը վերցընէր եւ վար կը ճնշէր:

Գարնան շատ գժբախտութիւնք պատա-հեցան Շատախի մէջ: Ձեան հալելու ժամա-նակ սեպաձեւ ժայռի կողերուն վրայէն, որոնց տակ Սորտկին-չայի քով տները շինուած են, ձեան մեծ հիւսեր եւ նաեւ հողի զանգուածներ վար փլան եւ գահավիժեցան 1000 մեդր խոր ձորին մէջ. 20 տուն կործանեցաւ եւ 60 հոգի մեռաւ: Թէ Տաճկի եւ թէ Ռուսիոյ Հայաստանի մէջ դժբախտներուն համար հանգանակութիւնք ե-ղան: Վանէն դարձած ատենս ալ Կ.Պոլսէն տե-ղութիւնը մեծ նպաստ մը յղեց եւ վալի Հասան փաշան ինծի յանձնեց՝ որ զայս աւետեմ ի Շա-տախ: Ուրախութեամբ կատարեցի տաճիկ պաշ-տօնէին այս յանձնարարութիւնը, որուն նկատ-մամբ բարեկամք եւ թշնամիք կը վկայեն՝ թէ սուրբ են ձեռքերը:

Փրոֆ. Յովս. Վինէ իւր ճանապարհորդած տեղեաց տեղագրական տախտակ մ'ալ ծրագրած է նախնաբար 1:110.000 մեծութեամբ, զոր յետոյ 1:400.000ի վերածելով հրատարակած է իւր այս ուղեգրութեան հետ: Տախտակիս մէջ ճշդիւ նշանակուած են բոլոր այս կողմանց լեռ-ները, գետակները, լճակներն ու գեղերը, բայց դժբախտաբար մեծաւ մասամբ քրդական ա-նուամբ եւ արտասանութեամբ գրուած: Նաեւ իւր ճամբորդութեան շրջանը նշանակած է կար-միգիծ, որ Վանէն սկսեալ մինչեւ Գարահիսար լեռը ուղղաձիգ, եւ անկէ Հարաւ-արեւմտեան ուղղութեամբ կը ձգուի մինչեւ Հոգոց վանք, որմէ կը սկսի Հարաւ-արեւելեան ուղղութեամբ մինչեւ ցՍինօր-տաղ, պսպինքն Հոն ուր Տիգրիսի աղբերակունքն են, յետոյ դէպ ի Հիւսիս մինչեւ Գոհրան եւ ապա դէպ արեւելք մինչեւ Շատախ, որով կը սպառի տախտակին սահմանը: Տախ-տակին մէջ առնուած են շատ գիւղեր, որոնք չեն յիշուած այս ուղեգրութեան մէջ: Բարա-կագիր նշանակուած են այն տեղեաց անուանք՝ զորոնք անձամբ տեսած ու հետազօտած չէ, այլ ուրիշներէն լսելով նշանակած է լոկ: Լերանց բարձրութեան չափերը գրուած են տախտակին մէջ իւրաքանչիւր տեղը, որոնց մէջ նշանաւոր բարձունքն են հետեւեալքը. Ասանայ լերան եւ Սինօր-պողի մէջտեղ լերան մը գագաթը 3380 մեդր բարձր է, Գարմոռոյ՝ 3240, Սինօր-պողի ուրիշ գագաթ մը 3170, երրորդ մը 2680, Աշռոդ-պող՝ 2560, եւ այլք կարգաւ, որոնց մէջ Հոգոց-վանաց լեռը 1930 մեդր բարձր է: Վարագայի բարձրութիւնը նշանակուած չէ: Աւելորդ է յիշեցընել որ Հատուածիս մէջ յի-շուած անուանք մեծաւ մասամբ քրդական են, որոնց ճշդութեան երաշխաւոր չենք:

ԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅ ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՐՅԱՒՀԻՆ ԵՐԱԽՏԱՑՐՈՒՔ Մ'ԱԼ

Հանդիպեցաւ 10ր թիւրցի Հայ տպագրոլիեանց ամենահին երախտաւորէն Յոհաննէս Երեմեանցէ Յոհաննեան առեւտ. կ. Պոլսէն Սերովբէ էֆ. Ալիշանեան մեզ կը գրէ, որ ինքն քանի մը տարի յառաջ Կիպրիանոսի Հայ-